

پژوهش‌های علمی و مطالعات فرهنگی
مجله علمی و فرهنگی

گزارش

- گزارش جشن انقلاب مشروطیت در تبریز
- نمایشگاه آثار نقاشی منصوره حسینی و بهجت صدر
- در موزه هنرهای معاصر تهران

بزرگداشت انقلاب مشروطه در تبریز

۴۵۲

مراسم جشن نود و نهمین سالگرد پیروزی انقلاب مشروطیت در تبریز برگزار شد. این مراسم روز چهارشنبه ۱۴ مرداد ماه در تالار معلم آغاز شد. نشریه حیدریابا چاپ تبریز می نویسد: «شهر تبریز، که برای ششمین سال متوالی، میزبان برگزاری آیین نهضت مشروطیت بود امسال با حال و هوایی متفاوت و با حضور اندیشمندانی که در راس آنها، رئیس جمهور فرهیخته و هیات همراه ایشان قرار داشتند. برگزاری این آئین به کوشش میراث فرهنگی و استانداری آذربایجان شرقی از شش سال پیش آغاز شده و در طول این مدت با جذب همکاری تنگاتنگ دیگر دستگاههای دولتی استان از جمله مرکز اسناد ملی، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، دانشگاه ملی تبریز و... شکل رسمی و پایدار به خود گرفته است.

این مراسم، امسال در سه بخش و طی دو روز در تالار معلم، مجتمع فرهنگی - هنری و خانه مشروطیت برگزار شد. ولی چیزی که بر اهمیت و برجستگی این مراسم افزوده بود، حضور آقای خاتمی و تعدادی از اعضای دولت را مراسم افتتاحیه بود.

سامان نیک رفتار نویسنده نشریه حیدریابا در ادامه گزارش خود می نویسد: در بخش اول مراسم که از صبح روز ۱۴ مرداد ماه در تالار معلم برگزار شد، پس از سرود جمهوری اسلامی و تلاوت آیات قرآن، قطعات موسیقی توسط ارکستر سمفونیک تبریز به رهبری وحیدی آذر اجرا شد و پس از آن دکتر سیروس برداران شکوهی، عضو هیات علمی گروه تاریخ دانشگاه تبریز که

سمت دبیر همایش مشروطه را بر عهده دارد، گزارشی ارائه داد و سپس دکتر سبحان اللهی استاندار آذربایجان شرقی به خیرمقدم گویی و سخنرانی پرداخت. پس از وی رئیس جمهور سخنرانی خود را آغاز کرد و در بخشی از سخنرانی خو چنین گفت:

انقلاب مشروطیت نشان دهنده ظهور هویت اجتماعی جدید ملت ایران و منشأ تقویت این هویت بوده است.

رئیس جمهوری با اشاره به این که تجربه‌های مختلفی در شکل‌گیری و تحول هویت اجتماعی ایران اثرگذار بوده است، از ورود اسلام به ایران به عنوان منشأ پایه‌گذاری هویت تازه ملت ایران یاد کرد.

رئیس جمهوری در ادامه سخنان خود در همایش بزرگداشت سالگرد انقلاب مشروطه در تبریز مهم‌ترین ویژگی انقلاب مشروطیت را مهار استبداد لجام‌گسیخته حاکم بر جان و جهان ایرانی، تکوین قانون اساسی و گزینش دولت توسط ملت دانست.

خاتمی گفت که تغییر نسبت ارباب و رعیت و برعکس شدن این موضوع و همچنین تأکید بر این مطلب که ملت ارباب اصلی حکومت است و دولت کارگزار ملت است، از دیگر ویژگی‌های انقلاب مشروطه بود.

رئیس جمهوری در تشریح ویژگی‌های انقلاب مشروطه افزود: در فرایند مشروطیت، عنوان رعیت به ملت تبدیل شد و این حادثه مهمی است و یا این که مردم به عنوان مالکان پادشاه، به صاحبان کشور و حکومت تبدیل شدند.

وی از تأسیس مجلس به عنوان خانه ملت و کانون نظارت بر قدرت، به رسمیت شناخته شدن آزادی مردم در نقد سیاست، قدرت، برنامه‌های دولت و مشارکت در بنای کشور و پیدایش و گسترش مطبوعات و وسایل ارتباط جمعی به عنوان رکن چهارم مشروطیت به جای کاغذ خبری که فقط تفرج و سیر و سیاحت درباریان را درج می‌کرد، به عنوان دیگر ویژگی‌های انقلاب مشروطه نام برد.

خاتمی گفت که با انقلاب مشروطه، همه اهالی ایران فرزندان مادری به نام ایران نامیده شدند که سوابق تاریخی، نژادی، زبانی و قومی در تقدم و تأخر آنها اثری نداشت.

رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی تصریح کرد: علیرغم دخالت همه عوامل گوناگون داخلی و خارجی، نباید تردید کرد که مشروطیت یک تجربه ایرانی است و حاصل کار ملی است و با این نگاه باید به آن بنگریم. وی با بیان این مطلب که در طول تاریخ ایران حوادث بزرگی در کشور رخ داده است، گفت: «انقلاب مشروطه نیز یکی از این حوادث بزرگ است که در پویش تاریخی ملت ایران و شخصیت اجتماعی ملت ایران اثر فراوان داشته است و بالاخره انقلاب

● مهندس حسین مرعشی ریاست سازمان میراث فرهنگی در خانه مشروطیت سخنرانی کرد.

اسلامی در شکل دهی و قوام دهی و تحول شخصیت متکامل و هویت اجتماعی ایران اثر گذاشته است. خاتمی گفت: انقلاب مشروطیت اولین حرکت دموکراتیک در ایران و خاورمیانه و نقطه عطف ورود ایران به مناسبات جدید سیاست در دنیای جدید بود.

انقلاب مشروطیت اولین جنبش فراگیر و مردمی مردم سالاری بود، منتها برای استقرار الگویی از مردم سالاری بومی که ما امروز از آن به مردم سالاری دینی تعبیر می‌کنیم.

رئیس جمهوری گفت: ما تردید نمی‌کنیم که آنچه که در تجربه مشروطیت رخ داد، پیگیری و تلاش برای استقرار نوعی از دموکراسی دینی بوده است. وی در بخش دیگری از سخنانش با طرح این پرسش که قدرت سیاسی در دوران جدید به چه معنایی است؟ گفت: ماهیت قدرت در دوران جدید با آنچه که در گذشته بوده، فرق کرده است.

خاتمی، نقش حضور و مشارکت مردم در عرصه قدرت را ممتاز و بی‌بدیل دانست و گفت: سیاست جدید را فقط به میزان حضور و اراده و قدرت مردم و مشارکت مردم شناسایی و تعریف می‌کنیم. رئیس جمهوری افزود: مقوله امنیت در مناسبات جدید نیز به کلی و ماهیتاً با مقوله امنیت در دوران قدیم تفاوت پیدا کرده است. در دوران جدید مشروعیت یک نظام به میزان اتکا آن به اراده مردم و مقبولیت او در میان مردم بستگی دارد.

خاتمی گفت: به میزانی که حکومتی برخاسته از مردم، برآمده از ملت و تحت نظارت مردم

باشد مقبولیت و مشروعیت دارد. وی افزود: با انقلاب مشروطیت، ملت ایران وارد مرحله جدیدی مناسبات قدرت مدرن در دنیای امروز شد و بعد از مشروطیت همه حکومت‌ها کوشیده‌اند تا مشروعیت خود را در سایه دموکراسی و قانون توجیه کنند، حتی حکومت‌هایی که به شدت در واقع غیردموکراتیک بوده‌اند.

خاتمی گفت: پس از مشروطیت ورود ایران به عرصه مناسبات جدید، هر حکومتی ولو دیکتاتور و ناسازگار با منافع ملی، خود را با دموکراسی و قانونگرایی توجیه می‌کند. وی با نگاهی گذرا به تحولات ۱۵۰ ساله اخیر، به روی کار آمدن حکومت قاجار اشاره کرد و گفت: حکومت قاجار این قدرت (قدرت مردم) را نپذیرفت اما قدرت ظهور یافته با انقلاب مشروطیت خود را به قاجار دیکته کرد.

«حکومت قاجار در برابر این قدرت ایستاد و مجلس را که مظهر قدرت مردم است، به توپ بست اما قدرت جدید با فتح تهران خود را به حکومت جبار تحمیل کرد.»

رئیس جمهوری در بخش دیگری از سخنانش به آشفتگی‌هایی که بعد از انقلاب مشروطیت به وجود آمد اشاره کرد و گفت: «آشفتگی‌های بعد از مشروطیت منجر به استقرار یکی از نفس‌گیرترین دیکتاتورهای دوران تاریخ ایران در زمان رضاشاه شد.»

اما هنگامی که قوای بیگانه برای روی کار آوردن یک حکومت وابسته تازه نفس و جوان‌تر رضاخان را از مملکت بیرون کردند، او چشم امید به همراهی مردم داشا اما قدرت جدید با سکوت توأم با نفرت خویش، شاه جبار را بدرقه کرد و او در عین ذلت و خفت معنای قدرت جدید را در ایران دید.»

رئیس جمهوری در ادامه سخنانش انقلاب مشروطیت را نخستین فصل قدرت‌نمایی عینی مردم و اولین تجربه برای جدی گرفتن قدرت جدید (قدرت مردم) دانست و گفت: قدرت جدید با اتکا به ایمان در انقلاب اسلامی، نقطه پایانی بر نظام شاهنشاهی ۲۵۰۰ ساله گذاشت. نظامی که قدرت مردم را نادیده انگاشته بود.

خاتمی به نسبت میان «جمهوریت و اسلامیت» در دوران معاصر اشاره کرد و گفت: یکی از مناقشه‌های جدی جامعه امروز ما که مبارک است، نسبت میان اسلامیت و جمهوریت است و این مسأله به تعبیری از چالش‌های دوران مشروطیت نیز بود.

رئیس جمهوری گفت: «اسلام و دموکراسی در آن زمان هم مطرح بود و با کمال تأسف این چالش و نزاع در دوران مشروطیت به نفع جمهوریت و مردم سالاری حل نشد بلکه منجر شد که مردم نه جمهوریت، نه مردم سالاری و نه یک نظام دینی داشته باشند.»

وی در خصوص نکاتی که در انقلاب مشروطیت مورد غفلت واقع شد، اظهار داشت: در

● جشن مشروطیت در خانه حاجی کوزه کنانی که اکنون موزه مشروطیت است

انقلاب مشروطیت دو نکته مورد غفلت واقع شد؛ اول اینکه نباید قدرت جدید را نادیده گرفت. در دنیای امروز هیچ کاری بدون مردم و بدون خواست مردم نمی‌توان انجام داد. دوم اینکه ما قطعاً باید الگوی متناسب با فرنگ خودمان را برای تحقق این قدرت جدید و مردم‌سالاری داشته باشیم.

خاتمی افزود: نکته‌ای که در گذشته مورد غفلت قرار گرفت و امروز نیز گاهی در بخشی‌هایی از جامعه مورد غفلت قرار می‌گیرد این بود که برخی از خواستاران دموکراسی چنین می‌پنداشتند که دموکراسی فقط به مدد تئوریا و نظریات خاستگاه دموکراسی در غرب قابل توجیه است و غافل از اینکه دموکراسی یک جوهر دارد. و صورت‌هایی که باید متناسب با وضعیت فرهنگی و هویت اجتماعی یک جامعه باشد، در غیر اینصورت پایدار نخواهد ماند. رئیس‌جمهوری افزود: از طرفی دیگر خواستاران دموکراسی می‌پنداشتند که با نقشه و تئوری که از هر جایی بگیریم می‌توانیم یک نظام مردم‌سالار و دموکراتیک داشته باشیم و این به معنای غفلت از واقعیت‌های تاریخی و اجتماعی بود.

خاتمی افزود: در گذشته نیز برخی از کسانی که قدرت را بر پایه مشروعیت دینی با ذهنیت سنتی می‌خواستند، از مقتضیات قدرت سیاسی جدید و نقشی که مردم رشد یافته دارند، غافل بودند.

«آنان نیز می‌پنداشتند که باید سنت و سامان قدیم را که در دنیای اسلام هم تجربه شده بود بر جامعه تحصیل کرد

در حالیکه هویت جامعه عوض شده بود و دیگر آن وضع را نمی‌پذیرفت.»

خاتمی اضافه کرد: غفلت از این دو، در دوران مشروطیت سبب شد با آن همه فداکاری که مردم کردند، استبداد و خودکامگی رضاخانی روی کار آید و متأسفانه رضاخان با شعار طرفداری از دین در واقع سعی کرد که استبداد مطلق خود را توزیع کند و غفلت‌ها سبب شد که برخی از رهبران مشروطیت در کنار عاملان و مباشران استبداد قرار گیرند در حالیکه نه رضاخان دیندار بود و نه آن رهبران در آغاز، طرفدار استبداد بودند.

وی با بیان این مطلب که ما باید از حوادث مشروطه و پس از آن درس بگیریم، گفت: باید بر ضرورت‌هایی که ثبات و پویایی سیاسی را در دنیای امروز و در نظام سیاسی و اقتصادی بین‌المللی تعیین می‌کند، پافشاری کنیم.

وی گفت: اگر بخواهیم هم از انقلاب اسلامی که در ادامه انقلاب مشروطیت تحقق پیدا کرد و هم از دستاوردهای محتوی مشروطیت که متأسفانه در عمل با مشکل روبرو شد، پاسداری کنیم بر نکاتی باید پافشاری کنیم.

«باید بپذیریم که در قدرت سیاسی و مناسبات جدید قدرت، مردم اصیل و اصل هستند و یک نظام سیاسی در صورتی که متکی بر رأی و خواست مردم باشد، ثبات پیدا می‌کند.»
 رئیس جمهوری با تأکید بر این مطلب که «نمی‌توان اسلام را از عرصه حیات اجتماعی دور کرد»، گفت: باید بپذیریم که اصل اجتهاد پویای اسلامی همواره می‌تواند یا روش‌مندی درست، اسلام را به صورتی که جوابگویی نیازهای فزاینده متناسب با زمان و مکان انسان و جامعه متحول است برآورده سازد.

خاتمی در ادامه سخنانش، آذربایجان را رکن رکین ایران و دارای نقش ممتاز در پایه‌گذاری تجربه تاریخی ملت ایران دانست و گفت: بدون شک مشروطیت ایران در سطح بسیار وسیع مرهون تلاش، فداکاری و کوشش آذربایجانی‌ها است.

وی گفت: آذربایجان در ساختن هویت جدید ملت ایران نقش اساسی دارد.

خاتمی در پایان سخنانش گفت: پیام ایران و ملت ایران به پاره تن خود، سینه ستبر خود و گردن افراشته خود، یعنی آذربایجان این است که «یاشاسین آذربایجان» زنده باد آذربایجان». رئیس جمهوری که سخنانش با تحسین جمعیت شرکت‌کننده در همایش رو به رو شده بود، اضافه کرد: پیام آذربایجان غیور، به مام وطن که برای تمامیت ارضی و استقلال آن فداکاری کرده است این است که «زنده باد ایران». وی سخنان خود را با این جمله به زبان آذری به پایان رساند

که «پایدار باشد حرکت طوفانی، حماسی و اسلامی ملت قهرمان و آزاد ایران».

همچنین در این مراسم احمد مسجدجامعی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، حسین مرعشی ریاست سازمان میراث فرهنگی، جعفر توفیقی وزیر فن آوری و آموزش عالی، ابطحی معاون پارلمانی و حقوقی رئیس جمهور، آقایان جبارزاده و تاج الدینی نمایندگان مردم تبریز و سلمان خداداد نماینده ملکان حضور داشتند.

سخنرانی‌های همایش در جلسه عرضه شد. جلسه اول با حضور: دکتر پورمحمدی، رحیم رئیس‌نیا، دکتر محمدعلی موحد و دکتر دهقان نیری برگزار شد که دکتر ظریفیان درباره پیامدهای مبدنی انقلاب مشروطه، دکتر منصوره اتحادیه: تاریخ نانوشته انقلاب مشروطه، بررسی اعلامیه‌ها و شبنامه‌های مشروطه، دکتر داریوش رحمانیان: از استبداد شرقی به دموکراسی غربی، دکتر ناصر تکمیل همایون: مقدمات پدید آمدن نهضت مشروطه و فخرالسادات محتشمی پور درباره زن و جنبش مشروطه ایران سخنرانی کردند.

در نشست‌های بعدی آقایان: دکتر دهقان نیری - دکتر علیرضا خزائی - دکتر عبدالکریم مشایخی - جبارلوی شبستری - فیض‌الله امامی - دکتر صدری‌نیا - کوروش فتحی - دکتر معین‌آبادی - محمدرضا عسکراتی سخنرانی کردند.

عصر روز پنجشنبه مراسمی باشکوه در خانه مشروطه برگزار شد. این خانه محل زندگی حاج مهدی کوزه‌کنانی از رهبران مشروطیت تبریز بوده که اکنون تبدیل به موزه مشروطه شده است. در این مراسم مهندس تقی‌زاده خیر مقدم گفتند و گزارشی از چند سال برگزاری مشروطیت در تبریز ارائه کرد.

سپس آقای مرعشی معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان میراث فرهنگی سخنرانی خود را در اهمیت اهداف و دگرترین مشروطه ارائه کرد و گفت: «مشروطیت اعتراض هماهنگ علما و آیات اعظام و روشنفکران و بخش مهمی از کشور علیه استبداد و عقب‌ماندگی کشور بپاخواستند».

وی با اشاره به این مطلب که موضوع استبداد و عقب‌ماندگی کشور موضوع تازه‌ای نبود افزود: «ملت ایران در طول تاریخ خود همواره در معرض حاکمیت کسانی بود که می‌توانستند با سر نیزه و جمع‌آوری در داخل و خارج به کشور مستولی شوند. آنچه در مشروطیت بارز بود اعتراض عمومی نیست به عقب‌ماندگی نسبی مردمی بود که روزگاری، به این که محور تمدن بشری بودند مفتخر بودند و تمدن غرب و شرق را تحت تاثیر قرار می‌دادند در آن زمان آنها شاهد درجا زدن در عقب‌ماندگی بودند که به هیچ وجه شایسته این کشور نبود. آنها آنچنان که در تاریخ آمده است برای نخستین بار در تاریخ ایران توانستند اراده خودشان را حاکم کنند».

رئیس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری ضمن بیان این نکته که در آستانه یکصدمین سالگرد مشروطه اهل نظر این نهضت را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند و علل ناکامی آنها را بررسی کنند، گفت: با مطالعه دقیق مشخص می‌شود که علت این رفت برگشت‌ها در جنبش مشروطه چه بوده است. آنچه مسلم است ملت ایران هیچگاه به قبل از مشروطه بازنگشته است. اما نکته‌ای که مطرح است این است که چرا ملت ایران پس از صد سال هنوز با مقوله اصلاحات سر و کار دارد. اصلاحات با هر زاویه‌ای که به آن نگاه کنیم هنوز جریان دارد.»

مرعشی اضافه کرد: «اصلاحات امری همیشگی و دائمی است. این بخش مثبت اصلاحات است. ما نباید در هیچ مرحله‌ای از تکامل و توسعه کشور قانع به وضع موجود باشیم. همواره باید به افق‌های بلند نگاه کرد.»

معاون رئیس جمهور بخشی از ناکامی‌های ملت ایران را به علت درس نگرفتن از تاریخ دانست و بیان کرد: «ما نتوانستیم دستاوردهایمان را تصحیح و از آنها حفاظت کنیم. این رفت و برگشت‌ها باعث شده که ملت ایران در طول صد ساله گذشته‌اش به جای آنکه برای توسعه کشور هزینه کند برای اصلاحات سیاسی اجتماعی هزینه کند.» سیدحسین مرعشی در انتهای سخنانش با اشاره اینکه در آستانه یکصدمین سال مشروطیت باید یک تحلیل دقیق و واقع‌بینانه از جریان‌ات این یکصد سال داشته باشیم گفت: «همه روشنفکران، علما، سیاسیون، و همه مدیران جامعه باید آماده شوند تا با بازگشت به منطق ابتدائی و جامع مشروطه بتوانند نیروها، امکانات و توانایی‌های کشور را به کار گیرند تا انشاءالله شاهد تحقق خواست‌های مردم در انقلاب مشروطه و انقلاب سال ۵۷ به همان شیوایی که ارائه شد، باشیم.» سپس اجرای موسیقی توسط گروه صنم انجام شد و آقای احمد محیط طباطبایی از منظری دیگر به بررسی اهداف مشروطیت نشست و خواستار مطالعه و پژوهش جدیدی‌تر درباره جنبش مشروطه شد. سپس رحیم رئیس‌نیا سخنرانی جامع و کاملی ایراد کرد که مشروطیت و اعلامیه جهانی حقوق بشر را با هم سنجید که به نظر همه حضار یکی از بهترین سخنرانی‌های این همایش بود. بعد نوبت به پرده‌برداری از تندیس آخوند ملامحمدکاظم خراسانی، حاج علی دواچی، هوارد باسکرویل رسید و در خاتمه اجرای موسیقی محلی آذربایجان توسط گروه آقای شاطریان انجام شد.